

Вимоги соціального середовища, найближче оточення, традиції та установки в навчанні можуть або стимулювати, або придушувати творче мислення. Зокрема, формуванню творчого мислення сприяє заохочення різних форм творчого продукту в сім'ї, школі, орієнтація дитини на творче розв'язання проблем, відсутність перешкод у стосунках, спонтанність та ініціатива дитини, можливість маніпулювати предметами і думками, навчання увазі до сигналів навколишнього середовища, вплив у напрямку визнання дитиною цінності творчих рис власної особистості. Перешкодою для формування творчості є конформізм, піддатливість впливам, наслідування, ригідність мислення, бажання знайти відповідь відразу, відсутність критичності мислення [6].

На основі викладених вище положень, можна зробити висновок, що питання становлення творчої особистості підлітків ґрунтується на тому, що творчий потенціал підлітків безпосередньо пов'язаний з їх розумовою сферою та полягає у можливості створення якісно нових цінностей та характеризується активністю та самостійністю особистості. Розвиток підлітка як творчої особистості – це безперервний, цілеспрямований процес актуалізації задатків, здібностей, творчого підходу до вирішення поставлених завдань. Значне місце у формуванні творчого потенціалу підростаючого покоління належить шкільному середовищу, і розв'язати поставлені проблеми можна, спираючись на нову філософію освіти, де головною метою є формування високоосвіченої, творчої, креативної особистості на засадах діалогічного спілкування вчителя і учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божок Т. Феноменологія духовно-творчого потенціалу підлітків. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць. Умань, 2015. С. 220-227
2. Волков Б. С. Психология развития человека: учеб. пособие. Москва, 2004. 224 с.
3. Дяченко М. Д. Діагностика творчих здібностей майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць. Запоріжжя, 2013. С.152–160.
4. Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. Обдарована дитина. 2004. № 6. С. 2–9.
5. Якимчук Б. А. Психологічні особливості розвитку творчого мислення підлітків. Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2012. С. 431-438

Коронецька Ю.

Науковий керівник – доц. В. Р. Олексюк

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ СВОЄЇ ЗОВНІШНОСТІ ПІДЛІТКАМИ

У науково-психологічній літературі можна віднайти багато інформації про сприймання особистістю свого зовнішнього вигляду. Особливо ця проблема стосується підлітків, оскільки саме у підлітковому віці відбуваються найважливіші перетворення в організмі у зв'язку із статевим дозріванням. Незважаючи на значну увагу до даної проблеми вітчизняних та іноземних дослідників питання про походження і механізми функціонування образу Я та його вплив на розвиток самооцінки залишаються не достатньо розкритими, тому дане дослідження на сьогоднішній день все ще актуальне.

Метою статті є теоретико-методологічне вивчення психологічних особливостей образу Я як структурного компонента Я-концепції в підлітковому віці.

Вагомий внесок у розробку проблеми ставлення особистості до власної зовнішності внесли Р. Бернс, У. Джеймс, Ч. Кулі, М. Мдівані, К. Роджерс, які досліджували формування образу Я в Я-концепції і в свідомості індивіда. Серед іноземних дослідників гендерних стереотипів у сприйнятті зовнішності слід назвати Д. Баса, Джуларда, Б. Пеннінгтона, П. Секода, М. Тігемана та ін.

Проблеми Я-концепції та образу Я представлені в роботах Г. Балла, М. Боришевського, А. Гавриленко, І. Кона, М. Лісіної, Р. Моляко, С. Рубінштейна, В. Століна, О. Соколової, Т. Титаренко, А. Фурмана, А. Черкашиної та ін.

Вивчення особливостей уявлень підлітка про самого себе, образу Я було предметом дослідження у працях А. Болотової, І. Бушай, Т. Говорун, Т. Дмитрової, Д. Кірай, А. Рождественського, Д. Фельдштейна, Є. Шильштейна та ін.

Проблему фізичного Я розглядали вітчизняні вчені: Л. Виготський, Л. Воробйова, В. Зінченко, Є. Креславський, В. Куніцина, І. Т. Снегірьова, О. Соколова, Н. Терещенко, Чеснокова, та ін., та зарубіжні вчені: А. Адлер, Р. Мейлі, Ф. Райс, К. Роджерс, П. Федерн, З. Фрейд, П. Шилдер, В. Шонфельд, Р. Шонц.

Дослідження феномену Я-концепції є чи не найбільш складним у психології особистості. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що Я людини – це складне різнобічне явище, оскільки теоретично і практично виокремлено багато різновидів "Я": Я-концепція, самооцінка, самоствердження, самоповага, самоконтроль, ідентичність тощо [1].

Поняття «Я-концепція» науковці почали вивчати нещодавно, однак однозначного пояснення цього терміну у вітчизняній та іноземній літературі поки що немає. Я-концепція містить в собі оцінний компонент самосвідомості. Це уявлення людини про себе, яке включає усвідомлення своїх особистісних якостей, таких як: фізичні дані, інтелект, тощо, а також власне сприйняття різноманітних зовнішніх чинників, які впливають на даного індивіда.

Згідно поглядів Р. Бернса, Я-концепція – це комплекс уявлень людини про себе. Ці уявлення безпосередньо пов'язані з їхньою оцінкою. Образ Я – це описова складова Я-концепції. [3, с 31].

У структурі Я-концепції В. Столін виділяє три рівні. Перший рівень – фізичний Образ Я, що обумовлений потребою в задоволенні свого тіла. Другий рівень – соціальна ідентичність, яка полягає в потребі індивіда бути членом певної спільноти. Останній рівень Столін називає диференціюючим Образом Я. Даний рівень характеризується порівнянням людини себе відносно інших людей, в наслідок чого індивід відчуває свою індивідуальність.

Я-концепція, маючи певну структуру, складається із декількох компонентів. Одним з компонентів Я-концепції є когнітивний, по-іншому його ще називають Образ Я. Даний структурний компонент включає уявлення про самого себе, про свої здібності, навички та соціальну приналежність/

Образ Я - це система уявлень та знань людини про свої власні особливості, ознаки та якості. А образ фізичного «Я» – це цілісність сприймань та уявлень індивіда, що пов'язані із функціями тіла та його образом, що виступає як інтегроване психологічне утворення. Це утворення може складатися з уявлень і відчуттів про своє тіло і про свою тілесність [7].

На думку Р. Бернса, уявлення про власне фізичне Я і усвідомлення його естетичного ефекту є однією з основних складових Я-концепції кожної особистості. Позитивна оцінка фізичного Я в свідомості людини, а також в судженнях оточуючих може істотно вплинути на позитивність її Я-концепції в цілому і, навпаки, негативна оцінка тягне за собою істотне зниження загальної самооцінки. Розміри і форма тіла впливають на якісну своєрідність життя індивіда, адже вони служать предметом як власних оцінок, так і оцінок, що транслюються йому іншими людьми [2].

Образ фізичного Я розглядається як складна комплексна єдність сприймань, установок, оцінок та уявлень, пов'язаних як з тілесним окресленням, соціальним оточенням, так і з функціями тіла. Більшість дослідників сходяться на тому, що тілесний образ, який представляє зовнішність, є комплексним конструктом, який включає в себе фізіологічні, психологічні і соціальні компоненти. Однак в цих роботах проблема сприймання тіла в підлітковому віці у зв'язку з внутрішніми психологічними особливостями і соціальними стандартами розкривається недостатньо. Внаслідок цього здається найбільш продуктивним розгляд феномену тіла в якості образу фізичного Я, що є елементом Я-концепції, яка частково обумовлюється психічним функціонуванням людини, але при цьому знаходиться в безперервній взаємодії з навколишнім середовищем [3].

Структурною складовою образу Я є образ тіла [5]. Образ тіла – уявлення особистості про свою зовнішність, про ступінь естетичності будови тіла (А. Реан). У психологічній літературі поняття «образ тіла» визначається як системотворчий структурний елемент образу «Я», уявлення індивіда про себе з точки зору тілесності. Поняття «образ тіла» тісно пов'язане з поняттям «схема тіла», що позначає психологічну будову конструкції власного тіла людини (М. Боньєр).

Багато дослідників запевняють, що зовнішність і тип тілобудови мають безпосереднє відношення до формування Я-концепції особистості. Неприйняття своїх тілесних якостей, в

багатьох випадках, приводять до особистісних проблем, розладів здоров'я, неадекватної самооцінки, порушень соціалізації та стати важливим поштовхом до формування комплексу неповноцінності [3].

Фізичний вигляд проявляється у зовнішньому та внутрішньому характеристиках, які є одним цілим та відтворюються у красі тіла. Варто звернути увагу на те, що існують, на сьогоднішній день, певні стандарти й норми тілесного вигляду. Зазвичай, вони проявляються в критеріях привабливості з боку соціуму, а також важливу роль відіграє ЗМІ.

Дослідження образу Я як психологічного чинника особливо актуальні щодо осіб підліткового віку, оскільки саме на цьому етапі життя, з одного боку, активно формується ця психоструктура, а з іншого – саме на цей вік припадає найбільша кількість порушень поведінки, що призводить до соціально-психологічної дезадаптованості особистості. У підлітків виникає інтерес до себе, якостей своєї особистості, потреба оцінити, порівняти себе з іншими. Сформованість образу Я підлітка визначається відповідно до розвитку його особистісних якостей, наприклад, самооцінки, рівня домагань, самоповаги тощо (Л. Долинська, Н. Чепелева та ін.).

Що стосується найважливіших чинників зовнішнього впливу на формування образу Я у підлітків та його тілесних складових, то серед них Р. В. Моляко називає роль сім'ї (оцінка батьками зовнішності людей, акцентування уваги на зовнішніх рисах одне одного і дитини тощо), висловлювання однолітків (прізвиська, образи, почуття огиди тощо), сучасні засоби масової інформації (постійний перегляд телефільмів, реклами, сприймання тих стереотипів ідеалу тілесної краси, що їх пропонують відповідні часописи, газети, різноманітна поліграфічна продукція тощо). Дослідження свідчать, що особливо чутливими до оцінки зовнішності є ті підлітки, які вже мають певні негативні самооцінки, а їхній образ тілесного Я включає негативні елементи [6].

Розвиток самосвідомості у підлітковому віці починається із з'ясування якостей свого "особистісного Я", оцінки свого тіла, зовнішності, поведінки, зазвичай неясним та нереалістичним критеріям. Це заставляє підлітка болісно переживати свої справжні та уявні відхилення від так званої "норми". З плином часу на перший план виступають соціальні якості, в яких індивід бачить потенційні можливості свого майбутнього.

Особливість образу Я підлітка, який самостверджується, є результатом взаємодії як об'єктивних факторів, так і особистісних детермінант. Зростання ролі суб'єктивного фактора у розвитку образу його Я передбачає, перш за все, індивідуально-особистісне самовираження в різноманітних діяльностях [4].

У підлітковому віці, а саме в переломний його момент (13-14 років), образ Я стає дуже нестійким, втрачає свою цілісність. Підліток особливо гостро відчуває суперечність, невпорядкованість свого Я, що зумовлене невизначеністю рівня домагань, труднощами переорієнтації з оцінювання інших на самооцінювання. Відхід від прямого копіювання зразків поведінки інших людей вимагає розвитку способів самопізнання та самоаналізу, які у підлітків ще недостатньо сформовані. Це породжує суперечність між гострою потребою підлітків у самопізнанні і нездатністю адекватно реалізувати її, наслідком чого є зниження рівня адекватності, стійкості самооцінки, стабільності розвитку Я-образу.

Перебудова організму підлітків веде до появи нового образу фізичного Я. Тому уявлення про свою зовнішність не випадково займає важливе місце у самосвідомості підліткового віку. Саме в цей період негативне ставлення до свого тіла може привести до заниження самооцінки, психічних розладів, підвищеного рівня тривожності і неадекватної поведінки. У цей період відбувається формування нового образу тіла за рахунок переосмислення минулого досвіду і стереотипів [2].

У підлітків 13–14 років в більшості випадків ще не виявляється значного занепокоєння своєю зовнішністю; в старшому підлітковому віці негативне ставлення до своєї зовнішності збільшується, індивідуальне – зменшується. процес деформації образу фізичного Я має таку динаміку: вади зовнішності (реальні, надумані) викликають зниження самооцінки зовнішності та підвищення тривожності, що призводить до виникнення деформацій образу фізичного Я, а надалі до появи межових психічних розладів (синдром дисморфофобії, нервова анорексія та булімія). Виникнення деформацій образу фізичного Я у підлітків та юнаків з косметичними вадами (як реальними, так і надуманими) може відбуватися під впливом різних груп чинників:

об'єктивних, суб'єктивних, соціальних, комунікативних, родинних, гендерних та культурно-етнічних чинників.

У ряді досліджень було виявлено, що Я-концепція дівчат сильніше корелює з оцінкою привабливості свого тіла, ніж з оцінкою його ефективності. У юнаків, навпаки, провідним критерієм самооцінки є ефективність тіла.

Отже, узагальнюючи вищезгадане, можна сказати, що в підлітковому віці починає формуватися вже більш стійка й усвідомлена самооцінка, яка може сформуватися під впливом самосприйняття, сприйняття свого зовнішнього вигляду, свого тіла. Тому якщо дитина задоволена своєю зовнішністю, то цей складний феномен її внутрішнього світу поступово набирає позитивного характеру. Це означає, що утверджується позитивна Я-концепція, завдяки якій дитина підліткового віку буде відчувати себе повноцінно і сприйматиме позитивно не лише себе, а й довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А., Гордиенко Е. В. Представления личности об отношении к ней значимых других. Психологический журнал, 2001. Т. 22. № 5. С. 38–47.
2. Авдюнина Н. А. Об отношении к образу тела юношей и девушек мегаполиса. Ребенок в образовательном пространстве мегаполиса. Материалы II межрегиональной научно-практической конференции. Москва, 2015. С. 194–197.
3. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание / Пер. с англ. Москва : Прогресс, 1986. 420 с.
4. Боришевский М. Й. Психологические особенности самосознания подростка: навч.учеб.. Киев, 1990. 196 с.
5. Гавриленко А. А. Образ физического Я как структурная составляющая Я-концепции: диссертация кандидата психологических наук. Москва, 2009. 175 с.
6. Моляко Р. В. Психокорекційні стратегії деформацій Я-образу зовнішності в юнацькому віці. Практична психологія та соціальна робота. 2004. № 6. С. 78–80.
7. Черкашина А. Г. Методика исследования самоотношения к образу физического Я. Вестник Самарской гуманитарной академии Сер. Психология. 2008. № 2 (4). С. 71-89.

Стефінів О.

Науковий керівник – виклада. Шевченко О. М

АВТЕНТИЧНІСТЬ – СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Автентичність людини є фундаментальною основою її індивідуальності і смисловим підґрунтям життєвої та професійної самоактуалізації. Автентична людина усвідомлює, чого вона хоче, ким вона є насправді і в чому полягає її покликання, доля або професійне призначення.

Мета статті полягає у здійсненні теоретичного аналізу феномену автентичності як складової професійного становлення майбутніх психологів.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що автентичність як якість особистості виступає невід'ємною внутрішньою умовою, що визначає успішність особистісного і професійного розвитку майбутніх психологів.

Дослідженням теми автентичності займалися представники екзистенційно-аналітичного підходу Д. Б'юдженталь, А. Ленгле, С. Мадді, Р. Мей, В. Франкл, розглядаючи автентичність як істинність, природність і справжність людини; гуманістичного підходу у теорії особистості А. Маслоу, К. Роджерс, трактуючи автентичність як здатність людини у спілкуванні відмовлятися від різних соціальних ролей. У вітчизняній психології зроблено поодинокі спроби обґрунтування автентичності особистості (В.О. Татенко, З.С. Карпенко, Н.М. Когуляк).

Автентичність особистості характеризується природністю вираження себе, відсутністю «бажання не бути, а здаватися», тобто в особистості виявляється реальна (а не удавана) єдність дійсності і цінності, при цьому на думку Г. Ріккета, цінності виступають принципами діяльності. У даному контексті виражений зв'язок між автентичністю та ціннісно-смисловою сферою особистості [1].

Першою психологічною теорією, яка виникла на основі психоаналізу З. Фрейда і яку дійсно варто віднести до концепції автентичності особистості, є аналітична психологія К.Г. Юнга. Одним з ключових понять концепції виступає «індивідуація» – процес розвитку